

KELET ÉS NYUGAT AZ IFJÚSÁGI GONDOLATBAN

AMAGYARSÁG legnagyobb és legkínzóbb politikai és kulturális kérdése ezer éven keresztül az oly sokszor tárgyalt nyugat-kelet problémája volt. A nyugat-keleti dilemma azonban nem hű tükre és pontos kifejezője a benne feltárt fogalmaknak. „A földrajz szempontjai vegyülnek itt a művelődés történetével, értékítéletek, a vágy, a hiúság, önáltatás indulataival. E különféle szempontok szétválasztása, vágy és lehetőség, tény és szimbólum, értékítélet és jelszó szétválasztása pedig már azért is rendkívül fontos, mert túl a szaktudományok és a reálpolitika gondolatmenetein valóban nemzeti létünk legsúlyosabb problémái tűnnek itt fel előttünk.“¹ Első pillanatban talán paradoxonnak látszik, ha azt állítjuk, hogy e kérdés megoldatlansága bizonyos mértékig nemzeti és népi vitalitásunk jele. Kétségtelen, hogy vannak hátrányos és bénító kihatásai e problémának, azonban Kelet és Nyugat között elfoglalt politikai és kulturális ingahelyzetünk logikus eredője e bizonytalanság, mely feszülő és egymással egyensúlyba jutni nem tudó energiákra mutat. Ha a honfoglaló magyarság nem áll meg végleg Pannóniában, hanem új európai hazáját nyugatabbra helyezi, úgy valószínű, hogy ez a számunkra jelenleg oly kínzó kérdés úgy politikai, mint kulturális téren végleg elveszti aktualitását. Földrajzi helyzetünk azonban nem adta meg ennek lehetőségét. „Mert — amint Keresztury helyesen megjegyzi — tévedés volna a Kelet-Nyugat ellentétet a magyar szellemiség kizárólagos tulajdonául tekinteni. Joggal vagy jogtalanul a „Zwischeneuropa-nak“ nevezett öv minden népe, a lengyelektől a bolgárokig, itt keresi művelődésének értelmét és sorsának kulcsát. A magyar dilemmának egyéni színezetet csupán a táj, nép, történelem, az élmény és magatartás sajátossága adnak.“²

Az európai magyar problémának ez az „egyéni színezete“ körülbelül rokonalanságunk tényében van elrejtve. A germán, román és szláv népcsalád körén és érdekein kívül esve nemzeti törekvéseinket rokonfajú népek sohasem támogathatták. Egyedül álltunk, de reálpolitikai okokból egyedül mégsem maradhattunk. Közeledni és kapcsolódni kellett más népekhez, szép szóval vagy erőszakkal, de sohasem a vér titkos vonzódása útján. Ennek a politikai egyedülállásnak

¹ Keresztury Dezső: Kelet és Nyugat között. (Magyar Szemle 1934 június hó, 153. oldal.)

² Keresztury i. m. 144. oldal.

a nehézségét még fokozta kulturális határhelyzetünk is a germán-latin katolicizmus és a szláv-görög ortodoxia határán. Kelet és Nyugat határán mindkét égtáj felénk nyúlt és magáénak követelt, egyik a múlt, a másik a jelen és a jövő jogán, de mindig a teljes nemzeti vagy kulturális asszimiláció árán. A magyarság természetes életösztönével megtorpant e kényes válaszut előtt. Etelközben e szempont kettéosztotta a magyarságot, de kulturális téren krisztianizálódásában is zavarólag hatott. Hiszen a keleti kereszténységnek előbb voltak hívei Magyarországon, mint a nyugatinak, azonban— reálpolitikai okokból — dinasztiank mégis az utóbbi mellett döntött. Ezzel formailag kulturális elhelyezkedésünk elintézését nyert.

Hogy történeti fejlődésünkben mégis inkább nyugatiakká váltunk, mint keletiekké, ennek legérdekesebb bizonyítéka azonban maga a kelet-nyugati kérdés átalakulása és európaivá válása. A honfoglaló magyarság lelkében a nyugat-keleti vonzás még Európa és Ázsia küzdelmét jelentette. Később ez átalakult nyugati és keleti európai népekhez való kapcsolódás problémájává, hogy a török hódítás idejében Erdély függetlenségi politikájában még egyszer és utoljára próbára tegye ázsiai szimpátiánkat. A hódoltság megszűntével azonban újabb átalakuláson megy keresztül a probléma. A nyugatiság ekkor már a Habsburgok jogara alatt élő német-római császársággal való együttthaladást jelenti a függetlenségi tartalmat nyert keletiséggel szemben. A nyugati orientációt reálpolitikai megfontolások teszik indokolttá, míg a keleti mellett érzelmi szempontok szólnak. A tatár és török dúlásokban elfogyott maradék magyarság régi nagyságát és hatalmát feledni képtelen és redukált népállományával egyedül és függetlenül akarja a Dunavölgyben betölteni régi szerepét. Ez akkor erejét meghaladó feladat s a török háborúkat követő szabadságküzdelmeinknek tulajdonképpen ez az igazi oka és eredője. A vágy vívja itt csatáját a reális politikai adottságokkal és lehetőségekkel szemben s hogy ezt a nemzet maga is belátja, azt mutatja megoszlásának ténye is. A kuruc-labanc ellentét tehát több, mint a Habsburg-ház és a magyar nemzet küzdelme. Az ellenséges nyomásnak az egyesült nemzet talán sikerrel tudott volna ellentállni, azonban a nemzet tekintélyes része nem látta célszerűnek ez ellentállást. A nemzet egyik része került szembe itt a nemzet másik részével s e háborúk pusztító hatásának ez az igazi magyarázata. A függetlenségi „keleti“ szemlélet vívja itt csatáját a „nyugati“-al szemben, a magyar közjogi álláspont a reálpolitikai felfogással. Mindkét oldalon sok jóhiszemű magyar küzd s ez az egyik oka annak, hogy a nemzet nagy tömege tanácstalanságában erkölcsileg meghasonlottá, politikailag pedig közönyössé válik. A magyar politikai szemlélet ellentmondóvá és bonyolulttá válik, mert az adott történelmi helyzet sohasem nyújt lehetőséget arra, hogy kulturális, politikai, gazdasági vagy nemzeti életünket egyazon időben teljességgel kiélhessük.

Nyugat-keleti ingahelyzetünk s a szeszélyes középeurópai történelem hol az egyik, hol a másik fölfogásnak látszik kedvezni s így egyöntetű állásfoglalásra sohasem tud eljutni a nemzet. A Kossuth-Széchenyi ellentétnek éppen úgy ez a magyarázata, mint a kiegyezés

utáni Deák-Tisza és függetlenségi politikának. A legnagyobb hazafiak lesznek így évszázadokon az ellenpárt szemében hazaárulókká, mert nálunk a kormánypárti és ellenzéki elkülönülés — speciális történeti helyzetünknel fogva — mindig sokkal lényegbevágóbb különbséget jelent, mint külföldön. A nemzet életének legalapvetőbb szempontjai kerülnek egymással szembe társadalmi vagy gazdaságpolitikai elgondolások helyett. Részletkérdések megoldása helyett leül- és belpolitikai rendszerproblémák várnak tisztázásra. Nincs kevesebbről szó, mint arról, hogy az évszázadok óta összekovácsolt monarchiában alárendelt, egyenjogú vagy fölérendelt szerepet töltünk-e be, vagy felszámolva a közjogi kapcsolatot az itt élő kis népekhez közeledve megvessük-e alapját a dunai konföderációnak? A két megoldás mögött a pángermán és pánszláv veszély árnyéka rajzolódik fel, s egyéni szimpátiától, tájékozottságtól vagy fantáziától függött, hogy ki melyiket tartja virulensebbnek és a magyar nép jövőjét illetőleg döntőbb jelentőségűnek.

A magyar nemzet politikai kettéosztottsága azonban bizonyos mértékig kulturális diszparitást is jelent, illetőleg a politikai elkülönülés alapját sok esetben kulturális szempontok határozzák meg. Táj, felekezeti, világnézeti és nemzetiségi szempontok nagy szerepet játszanak ebben az elkülönülésben. A hitújítás mozgalmával tért vesztő univerzális középkori szemlélet helyébe az előbb csak hitéleti, illetve kulturális síkban jelentkező „nemzeti“ szempont lép és különleges politikai helyzetünknel fogva egyre nagyobb jelentőséget is nyer. A Béctől távoleső magyar tájak szemléletében így olvad össze a felekezeti és nemzeti szempont, a reformáció küzdelme ezért jelent egyidőben nemzeti és felekezeti szabadságharcot. Viszont később, mikor a francia forradalom eszméi hozzánk is eljutnak s ezzel kapcsolatban a nemzeti újjáébredés nálunk is kezdetét veszi, a Tiszától keletre eső terület szellemi és politikai irányító szerepét megtartja, mert e kimondottan protestáns jellegű vidék jobban reagál a század racionalista jelszavaira, mint a dogmákhoz ragaszkodó magyar katolicizmus. A magyar liberalizmus tehát a Tiszántúlon és Erdélyben talál legnagyobb visszhangra s mivel a XIX. század uralkodó eszméje a „szabadság“, magától értetődően a XIX. századi magyar történelemre e vidék üti rá legjobban bélyegét. Külpolitikai és közjogi szempontból a liberális Kossuth, gazdaságpolitikailag pedig éppen az előbbi szempontokból s legfőbbképpen éppen e vidék által „reakciónak“ bélyegzett Tisza találja meg leginkább az utat e magyar vidék szívéhez. Így érdekes ellentmondás és hasadás következik be e vidék szemléletében, de tovább is legaktívabb frontterülete marad a magyar politikának, amit bizonyít ama tény is, hogy a század vezető politikusai — a szellemi ellenpólust jelentő Széchenyit és Deákot leszámítva — szinte kivétel nélkül e területről kerülnek ki.

Trianon azonban érdekes fordulópontot jelentett e szellemi és politikai kettéosztottságban. A kudarcba fűlt két forradalom után a nemzet ösztönösen megérezte, hogy a liberális politikai elvek alkonya elérkezett, hogy a szabadság gondolat társadalmatomizáló szemléletét átfogóbb és speciális történeti fejlődésünkhöz közelebb-

álló rendszerrel kell felcserélni, hogy doktriner külföldi példák lemásolása helyett egy a viszonyainkhoz, adottságainkhoz, tehát lényegünkhöz sokkal inkább simuló nemzetpolitikai koncepciónak kell életet adni. Az olasz fasizmust és a német nemzeti szocializmust, sajnos, csak elméletben megelőző eme magyar „risorgimento“ igen helyesen ismerte fel ezt a szükséges új elvet a keresztény és nemzeti gondolat szintézisében. Ez gyakorlatban végrehajtva szükséges és forradalmi átalakulást eredményezett volna antiszociálisán berendezett gazdasági életünkben a mellett, hogy ugyanakkor egyben visszatérést is jelentett volna nemzeti tradícióinkhoz. Ez az irány képviselte a század nagy igazságát — a szociális elvet — a mellett, hogy elméletben a racionalista és materialista elméletekkel szakítva annak morális és világnézeti háttérét is adott. Népies és európai tudott lenni egyidőben. A benne kifejezésre jutó keresztény szellem, de meg az ország megcsonkítása is érthetővé tették volna, hogy a liberális elvekkel kevésbé szimpatizáló nyugati országrészek is fokozottabb jelentőséget nyerjenek a magyar politikában és az új politikai és kulturális szemlélet kialakításában. Ez azonban nem következett be. A kicsit túlfinomult Dunántúl az aktív Tiszántúllal szemben ismételt háttérbe szorult, mert nem képviselte olyan eréllyel gyakorlati politikánkban a nemzeti elvnek tekintett akkori érdekkört, mint a függetlenségi tradíciókra támaszkodó tiszántúli vidék a népiest. Így a keresztény és népies irányon belül az előbbi elv hátrányára eltolódás következett be, mely azóta is — különösen a németországi események hatása alatt — egyre fokozódik. Az új nemzedék soraiban — a cáfoló külsőségek ellenére is — a keresztény elv tartalmában veszít pozitív jelentőségéből és lassan negatívummá válik antiszemitizmus vagy egy új „nemzeti kereszténység“ irányában. Ez a húszas évek elején egyszer már fellángolt irányzat ma új erőre kezd kapni és az új nemzedék soraiból ismét azokat tolja a közélet első soraiba, akiket a húszas évek közepén megindult átértékelési mozgalom egyszer már háttérbe szorított. A nemzeti politikát a pozitív kereszténység irányában kiépíteni akaró réteg közéleti szempontból egyre inkább súlytalanná kezd válni e gondolat és irányzat illuzionistáival szemben. Az érzelmi és az értelmi beállítottságú fiatalság kettőssége napjainkban újra aktualitást kezd nyerni. A közös szociális nyomás alól az idővel lassan szabaduló új nemzedék egysége megbomlik és a két szemléletmód szétválasztja tömegeiket. A húszas évek elején az „érzelmi“, a húszas évek közepétől a harmincas évek elejéig az „értelmi“, azontúl pedig ismét az érzelmi az inkább hang- és irányadó réteg a generációs megmozdulásokban.

Az új nemzedék Trianon után tehát közös jelszavakkal indul, azonban e jelszavakba — temperamentumának, műveltségének, táji pszihéjének megfelelően — különféle tartalmat önt és azt nemcsak elvi téren, de módszer tekintetében is különbözőképpen értelmezi. Ez az ellentét gyakorlatilag ma még alig észrevehetően érvényesül, mert az új nemzedék közéleti és anyagi háttérbeszorítottsága folytán tekintetét elsősorban gazdasági helyzetének megjavítása felé fordította s e tekintetben mindkét réteg egyformán mellőzött és elhanya-

golt. Az elhelyezkedési szempontokon túl, az aktív politikai szereplésen azonban innen, kulturális téren már jelentkezik az ellentét s ez következtetést enged vonni a jövő magyar politikai élet problémáira és küzdelmeire is. Két típus és koncepció-forma van ismételtelen kialakulóban mind a kulturális, mind a politikai életben, a magyar népi és a magyar-európai hagyományokat kihangsúlyozó és művelő irányzat, mely eddig — tömegeit nem érintve — csupán legkiválóbb képviselőiben tudott szintézisbe jutni. Kulturális téren homogénebb és szinte kizárólagos ez a szemlélet, mint politikai téren. Az új magyar irodalom kelet- és nyugatmagyar szemléletű tábor a egyformán programjának vallja a magyar nép és a „magyarságnak“, mint kulturális értékfogalomnak minél tüzetesebb megismerését és felfedezését. A hungarológiai kutatás láza egyformán rabul ejtette mind a két tábor s a végső cél ma is az, amit Széchenyi Kelet Népe című könyvében kijelölt: „A magyar népnek¹ — írta — nincs csekélyebb hivatása, mint képviselni — Európában egyedüli heterogén sarjadék — ázsiai bölcsőjében rejtőz, eddigelé sehol ki nem fejtett, sehol érettségre nem virult sajátosságait; sajátosságait egy törzsofajnak, mely... bizonyosan annyi különöst s erejénél fogva bizonyosan annyi jót és nemest rejt magában, mint az emberi nemnek akármely lelkes és erős családja... Az emberiségnek egy nemzetet megtartani, sajátosságait, mint ereklyét megőrizni s szeplőtelen minemiségében kifejteni, nemesíteni erőt, erényeit s így egészen új, eddig nem ismert alakokban kiképezve, végcéljához, az emberiség feldicsőítéséhez vezetni.“ — Ez a szebben és emelkedettebben mai nap is alig megfogalmazható programút közös kiindulási alapot jelent az új nemzedék mindkét csoportja számára, de ezen belül — természetesen nem kizárólagos érvénnyel — az érdeklődési irány és arány megoszlik eredeti népiségünk és európai jellegünk kutatása tekintetében. Az új magyar szépirodalom is hű tükre e törekvéseknek. A Szabó Dezső és Móricz Zsigmond által még nem tudatos, illetve irányzatos formában képviselt népies irány háború után különösen kisebbségi ifjúságunknál nagy visszhangra talált, előbb csak programmatikus cikkekben, de később a szépirodalomban is. Tamási Áron és Nyirő József első öntudatos megtestesítői ennek az iránynak, nemcsak a szűkebb transzilván, de az egyetemes magyar irodalomban is. A mai Magyarországon főleg Illyés Gyula és Erdélyi József terjesztik és propagálják ez irányt munkásságukkal, de a főiskolai hallgatóság lapjaiban is egyre nagyobb teret foglal el e probléma, míg legújabban már folyóiratok is alakulnak e kutatási terület ápolására. A Babits Mihály és Kosztolányi Dezső által képviselt európai és az Ady által oly szerencsésen és geniálisan egyesített nemzeti-európai jellegű szépirodalomnak nincs itt figyelemreméltó képviselője, hanem ez a szemlélet átvonul az esszéirodalomba. Elsősorban nyugatmagyar tradíciókra támaszkodik e felfogás, de hatása ma már átsugárzik a határokon és a keletmagyar gondolkör szellemi fellelegvérében, Erdélyben is recepcióra talál a liberális eszmék hanyatlásával. Makkai Sándor újértelmű Bethlen Gábor- és Széchenyi-kultusz megindítója lesz e két legnagyobb magyarról szóló pompás tanul-

mányával és „Magunk revíziója“ című könyvével. Széchenyi katolikus-nyugatmagyar-európai szemléletét ülteti át keletmagyar-protestáns milióbe, de mégis tösgyökeresen transzilván szellemmel. Ezzel új szellemi fejlődés alapját veti meg Keleten is: az érzelmi elemekkel kelletténél jobban átszótt, de immár anakronisztikussá vált függetlenségi szellem lassan e vidéken is át fogja adni helyét az érzelmében hasonló erejű, de szemléletében reálisabb tekintetű nyugateurópai magyar koncepciónak. Egy reálisabb és mégis mélyebb magyarság kialakításában a keleti és nyugati magyar szemlélet tehát lassanként közelebb került egymáshoz s az új nemzedék soraiban szintézisének alapja meg lett vetve. Nemcsak az erdélyi, de az egyetemes húszéves magyar új nemzedék elit lapja, az erdélyi „Hitel“ már ennek az új, immár négyszáz éve hiányzó szemléletnek vált hivatott szószólójává. Első számának két vezetőcikkét Makkai és Széchenyi mai hirdetője, Szekfü írta s ezzel a szerkesztőség szimbolikusan is kifejezésre juttatta a korábban sok tekintetben ellentétes úton haladó két magyar szemléletnek korszerű egyesítését. De ez a szellemi találkozás abból a szempontból is igen nagy-jelentőségű, mert a keresztény-nemzeti politika recepciójára a magyar Keleten, illetve a keleti szellem- és érzelmkörben is előkészítette a talajt, miáltal azt — egyelőre még ugyancsak elméletileg — nemzetpolitikai síkba emelte. A racionalista szellemi áramlatokra mindig jobban reagáló magyar Kelet ekként legfiatalabb generációjában magáévá teszi Széchenyi keresztény nemzetszemléletét s ezzel kulturális és politikai stílus tekintetében eljegyz magát a Nyugattal, melyet doktriner módon azonban mégsem akar többet utánozni. Ennek a rétegnek Nyugat csak útirány, nem pedig minta, melyet kritika nélkül le kell másolni. Legnagyobb élménye — s ebben is Széchenyi tanítványának bizonyul — a Magyar Parlag, melynek számára — a velünk ellenséges Európában — helyet akar juttatni „a nap alatt“.

Az új nemzedék Bethlen Gábor és Széchenyi István szellemi és erkölcsi felismeréseiből táplálkozó eme csapata azonban harmincéves rétegében az utóbbi években a trianoni Magyarországon háttérbe kezd szorulni. A német nemzeti szocializmus „népiség“ élménye széles rétegeiben hatotta át az új nemzedék tömegeit s egy új romantikus irányzat, a parasztkultusz vette kezdetét. Ez irány eredeti elgondolásaiban természetesen nem jelentett ellentétes mozgalmat az előbbivel, azonban exponensei azok közül kerültek ki, akik már a múltban is hajlamosnak mutatkoztak politikában és irodalomban egyaránt a romantikus szempontok méltánylására és képviselőtére. A múlt század népies költészetéből táplálkozó irodalmi és a függetlenségi eszmekörből kinőtt politikai szemlélet hamar rátalál a népies-paraszt és a faji-turáni eszmekörben foglalt román, tükus célkitűzések kultuszára. Ezzel részben ismételt elhomályosítja az új nemzedékben kialakulni kész reálpolitikai és kritikai nemzetszemléletet, részben — természetesen változott formában — újra felveti és érvényesüléshez juttatja a már-már kialváshoz jutó kelet- és nyugatmagyar ellentétet. Ez irány irodalmi exponenseiben már nem alkalmazkodik a tájszemponthoz. Igen sok esetben

dunántúli írók képviselik a Kelet és tiszántúli írók a magyar Nyugat szempontjait. A felekezeti határ éppen ennyire elmosódó, mert katolikus és protestáns írók egyforma számmal és súllyal szerepelnek ebben a mozgalomban is éppen úgy, mint a Makkal—Szekfű munkái által inspirált munkacsapatban. Időn, eseményeken, felekezeteken, tájakon és történelmi szimpátiákon felül tehát itt a magyarság örök kettős arcának megnyilvánulásáról van szó, arról a lelki-szellemi-érzelmi kettéosztottságról, mely a lélekben és szívben van elrejtve s mely a keleti-nyugati magyar ellentét mai formájában csak a történelem véletlene folytán nyert területi elhatárolást, de más történelmi környezetben talán éppen fordítva alakulhatott volna ki.

A szélsőséges álmodozásra és érzelmi kirobbanásokra inkább hajlamosabb keleti magyarság az utolsó négyszáz év magyar történelmében valószínűleg földrajzi okokból vitt aktívabb szerepet, mint a nemzeti függetlenségünket veszélyeztető Bécshöz s ennek hatalmi körzetéhez közelebb fekvő nyugati. Ezt a feltevésünket igazolni látszik a középkori magyar fejlődés. A magyar nagyhatalom politikai és kulturális bázisa egyformán a nyugati vidék s ebben a korban minden jelentős politikai megmozdulás is innen származik. A magyar humanizmus és renaissance elsősorban nyugatmagyar képződmény s ennek leghivatottabb képviselője, I. Mátyás erdélyi származása dacára is teljesen nyugati stílust és szellemet honosít meg. Dunántúl s az északnyugati felvidék elsősorban ezért, másodsorban pedig a török dúlástól való fokozottabb megkímélése miatt marad meg az európai magyar tradíciók földjének. Kelet azonban Mohács után hadszíntérré válik s ugyanekkor éghajlati és földrajzi különbségei is jellegzetesebben kitűnnek. A keletmagyar réteg leszegényedik, a keleteurópai népekkel erősebben keveredik, bekapcsolódik a dunai kis népek körzetébe s az állandó védekezésben, dacára számbeli fogyásának, ellenállóerejében megacélozódik. A kétszázéves török és a négyszázéves német küzdelem rögzíti ezt a helyzetet és a magyar jelleg sarkalatos tulajdonságává avatja. A magyar jellemben rejtőző kettősség most már területi elhelyezkedést nyer s a keleti-nyugati probléma most már a szűkebb haza határain belül is érvényesül. A „nyugati magyar“ politikai tekintetben nagyhatalmi, kulturális téren latinos, renaissance-beli, vallási vonatkozásban pedig katolikus emlékeire és hagyományaira támaszkodik s e „nagy magyar“ koncepciók vonalán szeretné felépíteni újra a magyar államiság épületét. Bizonyos grandiozitás és európai hajlékonyság jellemzi ezt a szemléletet a minden tekintetben szűkebb keretekkel megelégedni tudó keleti „kismagyar“ szemlélettel szemben. A nyugati magyar europér, aki nemzetének felemelkedését elsősorban a civilizálódás és vagyonosodás útján keresi s akiben — nem annyira módszer, mint inkább elvi téren — kiirthatatlanul benne él dunavölgyi vezérszerepének és felsőbbségének tudata. A „keletmagyar“ ezzel szemben sokkal inkább felejteni látszik középeurópai hivatását, jellegben, színvonalban közelebb került a környező keleti kis népekhez, közöttük inkább otthon érzi magát, mint Nyugaton, de ezekkel szemben magyarságának felsőbbségét mégis sokkal érdekesebb formában tudja

gyakorolni és kifejezésre juttatni, mint a Keleten inkább szervezni és gyarmatosítani, mint leigázni vágyó nyugatmagyar. Innen származik kulturális és politikai életünk számos érdekes ellentmondása. Az elméletben sokkal inkább demokratikus keletmagyar, aki magáévá teheti Kossuth konföderációs elméletét s így a dunavölgyi kis népek tömörülésének gondolatát, a gyakorlatban sokkal kevésbé képes erre az együttműködésre, mint a szentistváni nagy hatalmi tradíciókat őrző, de ezeket sokkal simább eszközökkel érvényesítő nyugatmagyar. Nem a hangoztatott eszméken és gondolatokon válik el tehát a kelet-nyugat, az európai vagy népi magyar jelleg, hanem az eszmék átélésének és intézményesítésének módján. Kiterjesztő magyarázattal talán azt lehetne mondani, hogy temperamentum és modor, nem pedig tudás kérdése a fennálló ellentét, amit bizonyít ama tény is, hogy a reformáció óta az európai eszmeáramlatokkal sokkal inkább a Kelet, mint Nyugat tartotta fenn kapcsolatát s ennek dacára sem változott e vidék népi sajátságokba ágyazott speciális karaktere. Az eszmék megélésének módján, nem pedig tartalmán válik szét tehát a keletmagyar és nyugatmagyar jelleg, szinte sokkal inkább anatómiai és pszichés adottság, mint öntudatos vagy tervszerű állásfoglalás.

Ez a természet által belénk oltott kettősség — mely tehát senkinek, legfeljebb a sorsnak róható fel — teszi lehetővé, hogy ezzel a kérdéssel sine ira et studio foglalkozzunk. De foglalkoznunk kell is vele, ha azt akarjuk, hogy a nemzet minden időben és minden körülmények között képes legyen eredeti hivatásának útjára rátalálni s a számára legmegfelelőbb életformát megvalósítani. A kelet-nyugati, vagyis a népi és európai életforma ekként két iránytű, mely a történelem sötét útvesztőjében egyformán útmutatóul szolgálhat. Mindkét elem szükséges, de mindkét elem túltengése könnyen nemzettragédiához vezethet. Bethlen Gábor és Széchenyi István legnagyobb érdeme az, hogy végre tudták hajtani szűkebb keleti és nyugati hazájukban e gondolatok gyümölcsöző szintézisét. A magyar kulturális és politikai élet legnagyobb problémája tehát ez elemek mennyiségi, minőségi és időbeli keverése, az érzelmi és értelmi, a kontemplációs és akarati, az elméleti és gyakorlati szempontok ökonomikus felhasználása. Háború előtti életünk csődje is erre vezethető vissza. Múltunk tradícióit dilettánsok, jövőnk útjait doktriner fantaszták keresték. Gyökérnélküli volt mind a két réteg s a népszínmű vagy a dekadens költészet két véglete között nem volt áthidaló, tömeget vezető és tömeget irányító valódi nemzeti műveltség.

A trianoni Magyarország tehát nemcsak területileg, hanem lelkileg és szellemileg is több részre oszlott. Az új nemzedék első generációs élményének azonban éppen ezt az ellentétet felszámolni hivatott szándékot és törekvést kell tartanunk. A jobb- és baloldali szemlélet értékes felismeréseiből alkotott szintézis lesz az új generáció célkitűzése s ennek megvalósítására fog össze lefelől egyetemesen a többségi és kisebbségi magyar ifjúság. A fővárosi szervezkedésekben irányító szerepet kapott erdélyi csoport azonban a maga keletmagyar szemléletével csakhamar fémjelzi e mozgalmat s ettől kezdve a tiszántúli és erdélyi gondolatkör lesz dominálóa

a mozgalomban. Az új irodalmi népiség jelentkezésével ez irány még csak jobban megerősödik s a szlovenszkói radikális ifjúsági mozgalmak kialakulásával politikai tartalmat is nyer. A Bartha Miklós Társaság és Wesselényi Reform Klub időszaka ez, az a periódus, mikor már minden forr és erjed, de szilárd és kiegyensúlyozott alakot még nem tud öltetni. Az államhatalmi beavatkozás ekkor új helyzetet teremt. A kimondottan baloldali elemek elkülönülnek, háttérbe szorulnak s ugyanekkor a keresztény egyházak szellemében szervezkedő csoportok lesznek képviselői a korszerű szociális elvek hangoztatásának. A világnézeti háttér kimondottan kereszténnyé válik, de újra csak időlegesen és erőtlenül, mert természetes határait a hódítani kezdő népi szemlélet sok helyen átlépve ismét elhomályosítja. A népiség divatja a harmincas évek felé hirtelen fellángol s még e mozgalom megindítóiban is ellenérzést vált ki indokolatlan túlzásaival. Az „extra Hungáriam non est vita“ elve irodalmi, kulturális és politikai tekintetben ismét kezd dominálónvá válni s ez új szellemiség képviselői nem veszik észre, hogy túlzott kultuszukban mennyire idegen, sőt kimondottan német minta után haladnak.¹ A túlzott s immár nyugateurópai jellegünket veszélyeztető népiség közép-európai koncepciója, a „turáni-szláv parasztállam“ gondolata ellen ekkor emeli fel szavát Szekfű Gyula,² míg irodalmi téren Németh László intéz támadást indulásukban dédelgetett irodalmi neveltfinai ellen.³

Ennek az egyoldalúságra hajlamos szemléletnek „zsibbasztó“ hatása politikai síkban máris érezteti hatását. A reformnemzedék megmozdulása alkalmával napfényre került programok elárulták, hogy az új generációnak határozott programja csupán az agrár-, sőt helyesebben az agrár-szociális kérdések terén alakult ki, holott népünk és társadalmunk bel- és külpolitikai, valamint dunavölgyi és európai helyzete sokkal komplikáltabb, semhogy ezek a problémák képesek lennének kimeríteni teljes élettartalmát. A reform ily kismérvű nem lehet, mert a reformkor a bel- és külpolitika összes problémái tekintetében új tájékozódást feltételez. A népi koncepción felépült, faji szempontoktól átszőtt keletmagyar-tiszántúli szemlélet azonban már jelenlegi elvi megjelenésében is mind a bel-, mind a külpolitikában más ideálokat vall magáénak, mint a nyugati-tiszántúli „európai“. A részint demokratikus függetlenségi, részint német nemzeti szocialista elemekből kipült jelenlegi „kismagyar“ elmélet, annak ellenére, hogy belpolitikai téren ő volt a „német veszedelem“ felfedezője és legmeggyőzősebb propagátora, külpolitikai téren a germán veszélyt nem tartja virulensnek s a pánszláv terjeszkedést is meggátolhatónak tartja a kossuthi konföderációs elmélet felelevenítésével, holott kétségtelen, hogy germán befolyás és vezetés alatti szövetkezése a kis népeknek mindnyájukra degradációt jelentene. Ezzel szemben az európai-nyugati szemlélet belpolitikai téren a szentistváni tradíciókra támaszkodva toleránsnak bizonyul s így a

¹ Pongrácz Kálmán: Magyar irodalompolitika. (Válasz I. évf. 148. oldal.)

² Szekfű Gyula: A „turáni-szláv“ parasztállam. (Magyar Szemle V. kötet.)

³ Németh László: Sznobok és parasztok. (Tanú VIII. 191. és 192. oldal.)

nemzetiségeinkkel való kibékülést sokkal inkább bel-, mint külpolitikai síkban keresi. A szláv és germán veszélyt egyformán virulensnek tartja s éppen emiatt hajlik egyes híveiben a kettős monarchia visszaállításának programja felé, mellyel némelyek szerint mindkét veszélyt parírozni tudnánk annál is inkább, mivel a dunai konföderáció a mai status quo mellett a magyarságra kedvező formában megvalósíthatatlan, míg a visszaállított monarchia új, érdekeinknek kedvező csoportosulás magja is lehetne a Dunavölgyben. Ez álláspont éppen ezért latin orientációt sürget s helyesli a dunavölgyi „latinizált“ népekkel való kapcsolat felvételét, vagyis Ausztria mellett Lengyelország bevonását is az Adriától a Keleti-tenger—Finn-öbölhöz húzó szláv- és germánellenes korridorba. A „kismagyar“ szemlélet a belpolitikai programúiban (mi a megvalósítástól még messze van) főleg agrár beállítottságú és progresszivista, míg a „nagy magyar“ koncepció inkább alkotmányvédő és az ország népsűrűségére, valamint Keleten érvényesülni hivatott nagyipari kivitelünkre tekintettel sokkal inkább a jelenleg sok tekintetben túldimenzionált és talaj nélküli nagyipar átépítésének, mint megszüntetésének a híve. A politikai módszer tekintetében a népies politika több képviselője hajlamot árul el a faji színezettségű parancsuralmi rendszer, vagyis a nemzeti szolidaritás kiépítésére, míg a nyugati irányzat a keresztény és alkotmányos elvek elsőbbségét vitatja.

A keleti és nyugati szemlélet amint érvényesül a szépirodalomban, úgy érvényesül tehát a politikában is jelenleg és talál különböző érvényesülési formákat. Természetesnek és némileg törvényszerűnek kell tehát tartanunk, hogy ez az ellentét az új nemzedék szemléletén belül is érvényesül s az új politikai helyzetben is érvényesülésre talál. A magyar nemzet érvényesülésének két létformája ez; mindkettő szükséges és elengedhetetlen, mint a nemzet tájékozódásához és fennmaradásához nélkülözhetetlen lelki és szellemi szubsztancia, de érvényesülésük arányát, módját, idejét, helyét a történelem adott helyzetei határozzák meg. Az igazi magyar probléma tehát nem a keleti vagy nyugati szemlélet és életstílus dilemmája, hanem e létformák ökonomikus variációja. A hitújítás és az ezután fellépő racionalizmus koráig Magyarország nagyságát, nemzeti és nyugati jellegét a katolikus Egyház univerzális szemléletű politikai és szellemi rendszerébe való bekapcsolódás által biztosította, míg később, mikor az individuális szempontok a hit, gazdasági, politikai és bölcséleti rendszerekben maguknak utat törtek s az újkor Európaét rövidesen átalakították, a nemzet szabadságküzdéseit — a fegyverek ereje mellett — e gondolatokhoz való vonzódása és szolidaritása által is biztosította. És ma mikor—a racionalista-liberális rendszerek alkonyakor — egy új kollektív vagy még helyesebben univerzális szellemrend kezd kibontani szárnyait, mi sem természetesebb, hogy a magyarság kezd visszatérni keresztény hagyományaihoz és újra hasonló akar lenni Európához és régi önmagához. A kollektív és magyar gondolat szintézise — a történelem mérlegén mérve — nem lehet más, mint a keresztény és magyar szellemkép összeegyeztetése, korszerű revíziója, a latin szellemű, de a faji toleranciájában speciális dunavölgyi

jelleget nyert hungarizmus szellemi és politikai renddé való kicpítése. A földrajzi helyzeténél és történelmi küldetésénél fogva hozzánk annyira közel álló Ausztria egyszer már próbálta megtalálni modem fejlődésének létformáit a Dollfuss által kijelölt úton. Ez a keresztényszocialista és osztrák nemzeti szellemből sarjadt új politikai rend mind partikuláris, mind európai szemléletében humánus és keresztény igyekezett maradni a mellett, hogy a század uralkodó és sürgető szempontjait — a kollektívizmust és nacionalizmust — magáévá akarta tenni. A magyar „nyugatiság“ jelenlegi perspektívái ma nagyjából ugyanezek. Törekvései parallel haladnak ezekkel a törekvésekkel, szempontjai legalább annyira európaiak, mint nemzetiek, célkitűzéseiben annyi a tradicionalizmus, mint az aktualitás. Vagyis: ma a század fejlődési és szellemiránya a magyar nemzet „nyugati tradícióinak“ kedvez, ma — ellentétben a megelőző századokkal — „keletiségünk“ szempontjait kell inkább a második vonalba szorítani s a magyarság életében egyszer már intézményesített keresztény-európai-nyugati szemléletnek kell ismételten érvényt szereznünk. Két létformánk között az európai fejlődés ellenállhatatlanul sodor minket „nyugati felünkhöz“, nem a tőlünk nyugatra eső külföldi minták utánzása tekintetében, de nemzeti vonatkozásban, vagyis a magyar múlt európai hagyományainak és célkitűzéseinek feltámasztásában. Nem arról van szó, hogy önmagunkat el- és felcseréljük Európával, hanem éppen ellenkezőleg arról, hogy a divatos és reánk nézve idegen szellemű politikai áramlatokkal szemben magyarságunk európai nyugati tartalmát állítsuk védőgátul, hogy a korszerű reformok és eszmék forogtagában se veszítsük el nemzetiségünk szempontjait és tradícióit, tehát a XX. században is önmagunkat és mindig csak önmagunkat adhassuk, vagyis azt, amik voltunk, amik vagyunk és amivé lenni akarunk.

A népi és európai szempontok tisztázása és korszerű rendszerré való formálása e szempontból szükséges és elengedhetetlen. Az új nemzedék figyelmét fel kell hívni a keleti és nyugati magyar szellemiség funkcionális jelentőségére és történelmi értékére. Ha a „hungarológiai tudomány“ szolgálatába állított magyar történelem, irodalom, néprajz, szociológia, művészet és pszichológia teljes gazdagságában napvilágra hozza ennek a két, de mégis örökké egy lelkiiségnek valódi szépségét és tartalmát, ha rámutat egymást feltételező és egymást felváltani hivatott törvényszerűségére, ha bebizonyítja mindkét szemlélet tősgyökeres magyar voltát és nemzeti jellegét, — úgy nemcsak kulturális láthatárunkat szélesítette ki, de politikai szempontból is úttörő munkát végzett. A keleti és nyugati szemlélet megértéssel lesz egymás missziója iránt s mindig hajlandó lesz saját helyét — a kor szempontjait méltányolva — a másiknak átengedni, ha majd ezt az egyetemes magyarság érdeke és történelmi küldetése megkívánja.

PONGRÁCZ KÁLMÁN

IFJÚ NEMZEDÉKÜNK ÍRÓI MODORA

IFJÚ NEMZEDÉKÜNK nem ír, hanem szerkeszt. Még pedig a szerkesztés szónak mindkét értelmében. Egyfelől bizonyos magasságból szemléli az elvégzendő munkát, tehát tervet, programot alkot, másfelől pedig a szerkesztés szónak szorosabb értelmében véve: a redaktor szerepét játssza el. Amidőn a modern fiatalság „szerkesztői“ beállítottságáról beszélünk, ezt a kettős értelmet kell tehát szem előtt tartanunk. Amióta az „írást legyőzte az élet“, azóta alig akad fiatal magyar író, aki ne programmáddal kezdené munkásságát, vagy akinek gondolatvilágában — bármennyire szűkkörű is legyen az — ne a program foglalná el a középponti helyet. Igazuk van abban, hogy cél nélkül fölösleges a tollat forgatni, de az ő céljaik reális, pontokba foglalható célok, amelyek állandóan a közélet területére tévednek. A klasszikus írói attitűd számára sem volt idegen ez a földközelség. Forradalmakról tudunk, amelyeket kizárólag írók készítettek elő, életformákról, amelyeket egyedül az irodalom alakított ki. De a klasszikus író szellemi magatartásában mindig volt valami öncélúság, a szellem hideg arisztokratizmusa és az írás szentségébe vetett hit, ami magasan az élet fölé emelt minden műalkotást. Nem véletlen, hogy éppen az utóbbi esztendőkből merült fel az írástudók árulásának problémája és jogosan hangzott el a vád az inspirációt megszenteltető programirodalom ellen.

Írásműnek, írói pályának, irányzatnak és egész korszaknak a program kitűzésével való elkezdése kissé hasonlít a franciák oly gyakran ismétlődő magatartásához. Náluk csaknem minden évszázad szellemi élete a megvalósítandó terv közzétételével kezdődik: már a renaissance első éveiben megtudjuk, hogy egy évszázadon keresztül milyen műformák közé fog a francia szellem ékelődni s a romantika éppen így előre kitűzi még csak ezután működésbe jövő ihletének forrásait. Itt tehát a szerkesztés, az erősen racionalista beállítottság értelmében, mindig szükségképpen előzte meg a részletekbe menő kidolgozást: az írást. A mi fiatal íróink viselkedése ezzel az örökérvényű magatartással szemben teljességgel kortünet. Egyedül a háború utáni viszonyok vizsgálata alapján magyarázható meg.

Az a zökkenő, amelyet a pozitivizmus ellenhatásaként kialakult tudományos módszerek okoztak, elsősorban az ifjú nemzedéket érintette. Főként azokat, akiknek nem volt már idejük vagy türelmük arra, hogy a pozitív kutatás iskoláját végigjárják s már akkor valami homá-

lyosan körvonalazott abszolútum felé tartottak, amikor még le sem rótták tartozásukat az adatgyűjtés műhelymunkája iránt. Megfeledeztek arról, hogy a nagy szintézist szükségképpen belső rétegződéi nek kell megelőznie, arról, hogy a tapasztalás arisztoteleszi igazsága számunkra mindenkor elsődleges fog maradni. A nagyvonalúság mellett való állásfoglalás könnyen érthető azoknál, akik nem jártak a tudomány módszeres iskolájába s így nem ígérte meg őket a részlet, aminek pedig megvan a maga varázsa. Revésbbé érthető azonban olyanoknál, akik éppen hogy, vagy még el sem hagyták az egyetemet s máris folyóiratot alapítanak és programjuk oly nagyvonalú, hogy beérkezett írónk elszégyelhetnék magukat. Ezt a jelenséget nehezen lehetne egyébbel, mint a mester iránti alázat csökkenésével magyarázni. Gyors térhódítása még a sohasem csodálkozókban is méltó bámulatot keltett. Nemrégiben elhunyt nyelvtudósunk, Gombocz Zoltán, aki a Kazinczy-féle „ritka ragyogású tudomány“ legméltóbb képviselője volt, s aki előtt semmi sem volt új és nem szokott csodálkozni, mégis többször megjegyezte: „Amikor mi fiatalok voltunk, tanulmányokat irtunk az öregek folyóirataiba, de a fiatalok most már maguk szerkesztik lapjaikat.“ Ahogyan az írás helyére a szerkesztés került, éppen úgy szorította ki a nagylélegzetű kompozíciót a könnyed publicisztika. E lap hasábjain beszámoltunk már arról, hogy a közéleti kérdések az új magyar folyóiratokban hogyan hatalmasodtak el a tiszta irodalom rovására.¹ Mindezt vissza kell idéznünk az olvasó emlékezetébe, tekintve, hogy fiatal írónk munkássága csaknem teljes egészében folyóiratainkhoz van kötve. Amióta a politika és a közéleti kérdések iránt való érdeklődés centrális jelleget öltött, azóta általánossá vált az, hogy bizonyos tárgykörrel művészeti szempontból foglalkozó társaságok egyúttal e témakör politikai-szociológiai oldalát is megvilágítják s a múlt adalékainak öncélú vizsgálata mellett a jövőt illető reformterveket is alkotnak. Mindenki emlékszik még a felvidéki Sarlósok esetére, akik népdalgyűjtéssel kezdtek és egy szélsőbaloldali politikai irányzatba tévedtek. Feltűnő, hogy a Szegedi Ifjak Művészeti Kollégiumát is mily nagy mértékben foglalkoztatják szépirodalmi kérdések mellett szociális problémák. Természetes, hogy ebben a légkörben az írásműnek aktuális jelleget kell öltenie s az, ami aktuális, nehezen fér el a megalázottságában is még mindig a halhatatlanság bélyegét viselő könyv keretei között. Pedig az igazi szintézist a könyv kéne hogy jelentse.

A magyarság sokat emlegetett tragikuma, amelyre történeti-földrajzi helyzete kárhoztatta, abban nyilvánul meg, hogy többé-kevésbé apolitikus alkata ellenére kénytelen mindenből politikát üzni. Történetünk folyamán többször előfordult már, hogy szellemi áramlatok, legáltalában példa rá a reformáció, mihelyt magyar talajra kerültek, azonnal átpolitizálódtak. Az irodalompolitika és a tudománypolitika ma már nagyobb szerepet játszik a nemzet életében, mint maga az irodalom és a tudomány. És úgylátszik, az irodalomnak több a politikusa, mint a művelője. Ez a jelenség minden bizonnyal szükségképi kísérője a mai válságos helyzetnek s tagadhatatlan, hogy sok értékünket menti át ezen a súlyos korszakfordulón. De nem lenne szabad

¹ Új magyar folyóiratok. Magyar Szemle XIX. kötet. 47. 1.

a politikának helyet kapnia olyan nyomdai termékekben, amelyek hitéletünk elmélyítésén fáradoznak. Valami logikai hiba csúszott be például vallásos színezetű orgánumaink munkatervébe, amikor a vallás örökkévalóságát hirdették s emellett legfőbb gondjuk mégis a hétköznapi élet lett, amelynek vizsgálatából állandóan a „párt“ és a „reform“ szavak csendülnek ki. Íme néhány kitételük: „Kétféle reformot ismerünk: az egyiket mindenestre megígérik, de a másikat mindenképpen megtartják... Új arcvonalak alakulnak ki lassanként.“ „Mert, akár-hogyan akarják összezavarni ma a fogalmakat: a most kezdődő küzdelem az új országért s az új világért, valóban átnő a merev pártkereteken. Lassan-lassan kettéosztja, két táborba kezdi terelni úgy a politikailag aktív tényezőket, mint az egyelőre passzív tömegeket — a kérdés-komplexum ma már minden, csak nem cím- és pártkérdés; a kérdés a tisztesség kérdése.“ „Mindenkinek erősítenie kell azt a meginduló „második hullámot“, amely hivatva lesz a helyzet tisztázását előbbrevinni, amelynek feladata lesz a tempót diktálni a reformokban, amelynek ki kell szorítania mindenünnen a parazitákat s a műveletleneket, azokat, akik a reform fogalmát csak kompromittálni jöttek.“ Ez az érdeklődés az oka annak, hogy az ilyen jellegű orgánumok az élet szubjektív és tárgyi oldalát egyaránt elhanyagolják. A hétköznapi élet annyira fogva tartja őket, hogy nem jutnak el sem az önismeretig, sem az alapfogalmak tisztázásáig. Ne kérdezzük tőlük, hogy kicsodák és hogy mit akarnak és hiába érdeklődnénk náluk aziránt, vajjon milyen lelkületű a mai ifjúság? Az önismeret távolmaradása mutatja az egyéniség hiányát, amit általában szeretünk nem venni észre, pedig jelenlegi elesettségünk minden oka ebben rejlik. Ezt a hiányt érdekes, hogy senki sem fájlalja, hanem ehelyett idegen mintára egységes falanxokról álmodoznak, pártok végleges győzelméről és egy új világról.

Politizáló hajlamaink mellett másik súlyos jellemvonásunk az az állandóan szorongó lelkidet, amellyel függetlenségünket szoktuk féltetni. A legjellemzőbb példát erre Ady Endre és Szabó Dezső adták. Az a tragikus tónus, amely a magyar irodalmat kezdetétől fogva jellemzi, Szabó Dezső és Ady Endre írói modorán keresztül hatott fiatal íróinkra. Mindnyájunk előtt ismeretes az a mániákus önmagát-féltés, amely Szabó Dezső írásait jellemzi s amely menekülésre és végleges elszigetelődésre kárhoztatta ezt a nagy tehetséget. A legfrissebb magyar életet érdeklő írók közül Németh László az ő utódjának tekinthető, nem a műformák terén, nem is célkitűzéseiben, hanem az imént jelzett írói (vagy jelen esetben talán emberi) magatartás dolgában. Németh László könnyed esszéista lenne, — olyanformán, ahogyan a franciák írnak finoman és szellemesen például a kenyérkiállításról — ha nem tenné hozzá értekezéseihez azt a tragikus tónust, amely még a könnyű dolgok problémátlan világában is „magyar sorsot“ keres. Egyfelől ez az említett nemzeti sajátosságunk tette írásait népszerűvé, másfelől pedig egy igen különös módszer, amelyről sohasem lehet megállapítani, vajjon a kritikus céltudatosan használja-e? Sokan csupán azért lettek népszerűek, mert egyebet sem tettek, mint bíráltak és ezáltal kihívták maguk ellen a kritikát. Nem mintha írásaik értéktelenek lennének, de tagadhatatlan, hogy népszerűségük nagyrészt onnan adódik, hogy

másokat „lerántanak“ és viszonzásul őket szidják össze. Akit pedig sokat szidnak, az idővel dédelgetett kedvencé válik, pusztán azért, mert megszokják a nevét s a nagyközönség szemében az a jó márka, aminek a reklámját gyakran látja maga előtt. Nem helyeselhetjük ezt a modort, amely az egész magyar életet egocentrikus világképben látja és semmiképpen sem lehet mintakép eljövendő nemzedékek számára. Mindent a maga énjével hozni kapcsolatba és folyton csak tervezgetni, azoknak jellegzetessége ez, akik nem élik a saját életüket.

E kissé bántóan ható vonásokkal ellentétben Németh László nagy érdeme, hogy meghonosított nálunk egy műfajt, az úgynevezett tudományos önkifejezést. Az új műfaj az elmúlt napokban talált szilárd otthonra Kerényi Károly „Szigeti“ben.

Bizonyára sok követőre és sok korholóra fog találni ez az ízlésesen kiállított könyvecske, s mi is úgy érezzük: itt meg kell állnunk. Kerényi Károly beérkezett tudós már s így talán nem is lenne szabad vele e tanulmány keretén belül foglalkoznunk. Irányzata és köre azonban még kibontakozófélben van s a legfiatalabb tudós attitűd az, amivel a Sziget munkatársai feladatukat ellátják. A Sziget nem folyóirat, hanem könyvalakú esszégyűjtemény, nem megrendelt cikkek halmaza, hanem egy egyakarató munkaközösségből szervesen kinőtt problémák többoldalú megvilágítása. A kiadvány címe többfélélt jelent. Jelenti a hétköznapi kérdések fölé emelkedést, a politika és a kommerciális szempontok elől való visszahúzódást, egy arisztokratikus, zárt szellemnek a betörését egy olyan világba, amely sem nem arisztokratikus, sem nem zárt. Kerényi Károly tulajdonképpen a tudományt akarja a művészettel összeegyeztetni, olyasmit akar adni, ami egész existenciát igényel s így az ő írói körében minden vizsgálódás egyfelől tudományos önkifejezéssé, másfelől pedig existenciális jelentőségűvé válik. „A fokozott szubjektivitás, a megragadottság a tudomány tárgyától, ez vezet a lényeg megismeréséhez“ —írják s valóban csodálnunk kell azt a megragadottságot, amely ezt a kis kört áthatja. A „lényeg“-et nem tisztázzák eléggé. Ugyanis egyfelől az antik világot értik alatta és mindazt, ami az antik kultúrával szorosan összefügg, (őstörténet, egiptológia stb.) — a munkatársak nagyobbára e kérdések szakemberei — másfelől az emberi existencia mélyén szunnyadó erőket, harmad-sorban pedig a magyar alkatot s így tudományuk sokszor mintha hungarológia akarna lenni. E hármas célkitűzés állandóan keresztezi egymást, olyannyira, hogy ritkán látni tisztán, mi az eszköz, mi a cél és melyek a mellékkörülmények. A legtöbbször áradó temperamentumok szép konstrukcióit látjuk magunk előtt, az ókortudomány eszközeivel épített csinos házakat, ahová széplelkek húzódnak meg s amelyek falán itt-ott feltűnik egy-egy magyar motívum. Mindent szépen gondolnak el s ha a Sziget tervében és a terv megvalósításában több logikai ugrást találunk is, nem vonhatjuk ki magunkat annak a fluktuálásnak hatása alól, amelyet a problémák, képek és meglátások tarkasága kelt.

Lássuk néhány gondolatukat. Kerényi Károly „Könyv és görög-ség“ című tanulmányában arra világít rá, hogy a könyv és könyvesség problémája mennyire összenőtt az ember existencia-kérdésével. Tehát egyfelől történelmi távlatot ad: megvilágítja a szellemi életnek a papirusz.

ról a papirosra való áttelepülését, másfelől pedig lényegbevágó, alkati magyarázatát adja olyan kulturális jelenségeknek, amelyekkel együtt él az emberiség. Németh László csinos fejezetben kommentálja Kerényi gondolatait és kiemeli a szellemiség könyvfölötti, szabadabb formáért folytatott küzdelem jelentőségét. A mi könyvterhes, alexandriai állapotunkból visszavágyódik a klasszikus görögbe és felveti a kérdést: vajjon felülmúlható-e a könyv? Végső következtetése: a könyvmagány leghatásosabb ellenszere nem egyéb, mint a nemes társasélet alkotó sugalmazása, mert az ember magában is alkothat, de csak más emberekkel együtt élhet alkotó életet. A társas filozofálásnak ez a vágya természetes tehát, hogy szintén a görögség felé tereli a Sziget íróinak érdeklődését. Semmi kétség sem merülhet fel aziránt, vajjon a görögségről helyes képet adnak-e, hiszen Kerényi ma a földkerekség egyik legjelesebb ókortudósa. Azonban, nem szabad elfelejtenünk, hogy társaságának tudományos módszere teljességgel a frankfurti iskola jegyében áll, inspirációjuk pedig a George-kör görögség-kultuszára megy vissza. Mindez nem jelentene veszélyt, hiszen jó mestereket követni nem szégyen. De kétséges, vajjon a George-kör közösségi eszméje és az eugeneia gondolata rokonszenves lesz-e a magyar közönségnek? E túlzó doktrínákat valami még mindig távortartaná Kerényi körétől, ha nem kéne a kör egyik igen finom stilsztájának tollából bizalmatlanságra intő Nietzsche-idézeteket olvasnunk: „Az ember sehol sincs már otthon, visszakíváncozik oda, ahol otthon érezheti magát legalább valamiképpen, mert ott szeretne otthon lenni: s ez a görög világ!... Ma közeledünk ismét a világ megértésének ama alapvető formáihoz, amelyeket a görög szellem... feltalált, — ma ismét napról-napra görögöb-
 bek leszünk, először, mily olcsó út! — fogalmainkban és értékelésünkben, mint grécizáló kísértetek: de majd remélhetőleg testünkkel is! Ebben van minden reményem!“ Reméljük, hogy ezek a doktrínák a Sziget további története folyamán enyhülni fognak. Nem értjük azt sem, miért kell a görögség felé fordulni? Hiszen a mi történetünk leglényegesebb alkotó eleme a latin kereszténység s ha magyar lényeg ismeretére törekszünk, nem az egyiptomi paraszton kell kezdenünk, hanem a latinság jogi formalizmusán, a finitizmus, a csonkult lét és a szent fájdalom eszméjén, továbbá az Európa védőpajzsa gondolon és más hasonló szimbólumokon, amelyeket oly tiszta szárnyalással emelt a kultúrfilozófia magasságába Frohászka Lajos pompás tanulmánya (A vándor és a bújdosó. Minerva, 1932—935.). Hungarológiát ezen az úton kell keresni. Senki sem tagadja az istenmagyarázatok szépségét és azt, hogy ez a Studium is fontos. De ne felejtjük el, hogy hazai latin-ságunk szövegelemlekei nagyjából még mindig kiadatlanok és története megíratlan. Hol vagyunk még attól, hogy Magyarország szentjeinek „lényeg“-portréit megrajzolhassuk, amikor az ókortudománynak nálunk már olyan, fél Európát megszegyenítő művelője van, mint Kerényi Károly és olyan rajongói, mint az ő írói köre.

Lehet, hogy a Sziget már címében viseli sorsát is. De annyi bizonyos, hogy ez az új munkaközösség új modort is teremtett. Lehet, hogy nem fog igaznak bizonyulni az, amit csinálnak, de tagadhatatlan, hogy mindaz, amihez hozzányúltak, szép és finom formát öltött. Külön érde-

kessége s talán ez az, ami jövőt ígér: a stílust és a szellemet ebben a kiadványban nem az újítás láza élteti, vagyis: formanyelvük nem modern, hanem mindennek a háttérben valami nemes dogmatizmus áll, az a konzervativság, amit az iskolázott filológus hoz magával. Jegyezzük fel még róluk azt is, hogy a szakember és a tudománya nálunk még sohasem jártak ily közel a művészet magaslataihoz. Nem hangoztatnak semmiféle megvetést sem a pénz, sem a közéleti szereplés iránt, hanem: ezeket egyszerűen nem ismerik. „Aktív orgánumaink“ tanulhatnának ebből az érdeknélküliségből.

A KÉT VÉGLETET láttuk magunk előtt. A közélet reformálásáért küzdő irodalmat és a szigetre húzódozó öncélú vizsgálódást. A kettő között a régi szellem alkotja az átmenetet: beérkezett íróink és beérkezett folyóiratok. Ami az egész fiatal írói gárda stílusát illeti, meg kell állapítanunk, hogy itt igen nagyfokú nivellálódás észlelhető. Feltűnő a kifejezésbeli készség határainak elmosódása, bármilyen szempontból tekintsük is irodalmunkat. A jobb- és baloldali között már néhány esztendő óta megszűnt a modorbéli ellentét. Ennek főoka egyes íróink tevékenységében keresendő. Ugyanis, ma már nem tudjuk meg azt a klikkszerűséget, amely évekkel ezelőtt írói táborainkat és folyóiratainkat jellemezte. Fiataljaink körében valóságos vándorlás indult meg s ma már egyik sem lát elvi ellentétet például a Nyugat és a Napkelet között, hanem szívesen szerepel egyidőben mindkét lap hasábjain. Így tehát ugyanazt a problematikát és ugyanazt a stílust találjuk valamennyi írói berekben. A tudós és a művész stílus egyszerűbb lett, a publicisztikai modor pedig sokat csinosodott. Ennek a nivellálódásnak köszönhető az is, hogy alig találunk fiatal magyar írókat, akinek nyelvezete mintaképpül szolgálhatna: valamennyien jól írnak, de egyik sem egyéniség a stílus terén. Csupán árnyalati különbségek észlelhetők ebben az irodalmi anarchiában, de mindenki ugyanazon a klimatikus síkon foglalt helyet. Ha valamikor, úgy elsősorban most alkalmazható ifjú íróinkra az a Rousseau-féle önvallomás, amely némi túlzással egész korunkra jellemző: „Ha nem is vagyok külön, legdább más vagyok.“

Könnyen érthetővé válik ez az állapot, ha meggondoljuk, hogy minden újítás vagy újításra való törekvés mindig kissé tagadása a közvetlen múltnak. Az új nemzedék pedig egy erősen forradalmi generáció hagyományait kénytelen megtagadni. Ha tüzetesebb elemzés tárgyává tennők fiatal íróink stílusát, azonnal szemünkbe ötlenék, hogy Ady Endre nemzedékének csupán néhány stílusbeli fordulót konzerválja, míg a mondatszerkesztés és a vonalvezetés dolgában olyan hagyományokhoz tér vissza, amelyeket konzervatív intézményeink őriztek meg. Ezért hasonlít az akadémikus modor oly igen nagyon egy legfrissebb novellához, vagy bármelyik újságcikkhez. Az az expresszionizmus, amely Adykat jellemezte, már a Nyugattól is teljesen kiveszett.

A határok illetően eltolódása megköveteli, hogy irodalmi szempontból a nemzedék-gondolattal is foglalkozzunk. Az évekkel ezelőtt lezajlott jobb- és baloldali vitát az utóbbi hetekben felváltotta a nemzedék-vita, amely Babits Mihály és Halász Gábor közt folyt le a Nyugat hasábjain. Halász Gábor, mint a legifjabb generáció képviselője, sze-

mére vetette Babits kortársainak azt a makacsságot, amellyel ők állítólag még mindig részt kérnek az irodalom irányításából. Kijelentette, hogy „a századelő volt az ő történeti pillanatuk“, amikor bevették az irodalom bástyáit. „A roham sikerült, de ők a veteránok makacsságával még mindig rohamoznának. Furcsa forradalmárok, akik még mindig a félelmetes Bastillet emlegetik, holott már régen quatorze juillet-t ünneplhetnének a romok felett. A hivatalos Magyarország ma ők, ha nem is külső pozíciókban, de a szellem elismert uralmában...“ Ezeknek a soroknak fő mozgató oka voltaképpen csak egy szerénynek látszó kívánság: hagyjanak bennünket a magunk útján járni.

Ezzel a nem elég világos gondolatmenettel szemben Babits a következőképpen próbálja tisztázni a két nemzedék viszonyát: „Ez a nemzedék lázad, mert nem tud belenyugodni abba, hogy nincs micrt lázadnia. Tagad magáért a tagadásért. Megtanult minden megtanulhatót, átvett egy súlyos örökséget, s tehetetlenek, szegénynek érzi magát a rászakadt gazdagságban. A tehetetlenség könnyen kelt irigységet, s hajlamossá tesz az önáltatásra. Ez a generáció úgy érzi, hogy a költészetben nehéz újabbat és nagyobbat alkotnia, mint amit az előttejáró alkotott. Ez elégedetlenné teszi, és gáncsoskodóvá, önmagával szemben is. A próza, az esszé terére menekül; de itt is elődökre talál, akiknek gondolataitól nem tud szabadulni, akiknek öröksége teher módjára nehezedik rá. Fogyatékosági érzése valóságos kízó komplexumként veti elébe a nemzedéki problémát. Valami irodalmi Oedipuskomplexum ez; avval a különbséggel, hogy az apagyilkosság itt nem lelkifurdalás, hanem feladat. Egyszer már említettem az irodalmi trónörökléssel kapcsolatban az ókori Nemi papjait, akik csak akkor nyerhették el a papi széket, ha sikerült elődjüket meggyilkolniok. Halász Gábor és nemzedéke ezt a különös feladatot érzi maga előtt.“ Babits szerint az ifjú nemzedéknek nincs oka panaszra, hiszen semmi „hivatalos“ sem állt az útjukban. Nekik már nem kell egy kettészakadt irodalom tagjaként élniök s a hivatalos megítéléstől mellőzve lenniök.

Mivel életük is nyugodtabb, a forradalom láza sem kísérti őket. Babits meg van győződve, hogy „szellemük adottságai az újítás helyett a tanulásra utalják őket az irodalomban is“. Babits önmagát is tisztázza. Ő csupán a „lázas gesztusokat“ furcsálja egy olyan nemzedékben, amelynek semmi joga e pózhoz. Élesen szembeszáll a túlzó nemzedékvizsgálattal és azt tartja, hogy nemzedékeknek nem lehet szerepet kiosztani. Az író egyén s az irodalom nem politika. Csak jó és rossz író van, és: „minden jó mű közügy és minden rossz mű magánügy“.

Előbbi vizsgálódásaink kell, hogy igazolják Babits Mihály álláspontját. Láttuk ugyanis, hogy a legfrissebb irodalom formanyelve egy közös sikra került fiatalságról tanúskodik és békés összhangot mutat egy konzervatív kultúrkör és egy csendben feltörekvő ifjúság írói modora között. Itt hiába keresünk forradalmi velleitást, avagy gyökeres szakítást a múlttal. A közvetlen múlt tagadása mindazonáltal jelen van, de inkább bizonyos kiválogatási eljárásban nyilvánul meg és nem alakítja át ifjú íróink lelkületét sem állandóan támadó attitűddé, sem forradalmi magatartássá.